

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLGİ ŞÖLENİ SEMPOZYUMU
(21-23 HAZİRAN 2019)
BİLDİRİLER**

EDİTÖRLER

**Prof. Dr. Lokman TURAN
Doç. Dr. Oğuzhan SEVİM**

Erzurum 2019

Eser Adı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni Sempozyumu
(21-23 Haziran, 2019) Bildiriler

Editörler

Prof. Dr. Lokman TURAN
Doç. Dr. Oğuzhan SEVİM

Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1236

ISBN: 978-605-7638-44-1

Erişim Adresi: <https://ekitap.atauni.edu.tr>

Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü

Sertifika No: 42021

Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesi Okuma Salonları Binası Zemin Kat
Kampüs-Yakutiye/ ERZURUM

atayayinevi@atauni.edu.tr

0442 231 62 80

Aralık 2019, Erzurum

© *Copyright* Atatürk Üniversitesi Yayınevi

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ALPHONSE DAUDET'İN “LA MENTEUSE” HİKÂYESİNİN ALİ NİHAD VE HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL TARAFINDAN ÇEVİRİLERİ

Arş. Gör. Hakan SOYDAŞ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Tanzimat sonrası Türk edebiyatında yenileşme hareketleri genel itibarıyla ilgi duyulan edebiyat kaynaklarından beğenilen eserlerden mülhem etkiler üzerine inşa edilmiştir. Fransız edebiyatı, ilgili dönem içinde Türk edebiyatını gerek edebî tür gerekse de motif düzeyinde besleyen temel kaynaklar arasında yer alır. Edebî tür açısından modern kısa hikâye yazarlığının gelişmesi ve ilk eserlerin verilmesi Fransızcadan yapılan çevirilerle birlikte bir olgunlaşma çizgisi takip etmiştir.

Bu bildiri Fransız edebiyatının meşhur hikâye yazarı Alphonse Daudet'in Türk edebiyatına çevrilen ilk hikâyesi olan, “La Menteuse” isimli eserinin Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil tarafından yapılan çevirileri tanıtılacaktır. Aynı hikâyenin farklı iki isim tarafından yapılan çevirilerinin mukayesesi yoluyla, bahsi geçen isimlerin çeviri faaliyetinde bulunurken ne gibi ilkeleri göz önünde bulundukları ve çeviri stratejileri incelenmiş olacaktır. Çeviri aşamasından çevirmenlerin tasarrufları üzerine dikkat çekilecektir.

Çeviri stratejisi açısından Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil'in eserlerinin ilk kesiti günümüz Türkçesine aktarılacaktır. Sonrasında çeviri yöntemleri Alphonse Daudet'in eserinden seçilen ilgili bölüm eşliğinde karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Nihad, Halid Ziya Uşaklıgil, Alphonse Daudet, Kısa Hikâye, Edebî Çeviri

ALPHONSE DAUDET'S “LA MENTEUSE” SHORT STORY'S LITERARY TRANSLATION INTO TURKISH BY ALI NİHAD AND HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL

Arş. Gör. Hakan SOYDAŞ
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Renovation movements in Turkish literature mainly originated from certain literary sources and inspired from their literary works which had a

principal role in this renovation process. French literature was an essential resources which was a resource for Turkish literature by its literary works and motifs. It was seen a literary evaluation for short story writing by the translations made from French literature.

In this proceeding we will compare Ali Nihad's and Halit Ziya Uşaklıgil's short story translations which they made from French famous writer Alphonse Daudet's "La Mentreuse" short story. By comparing the same short story's Turkish translation by two different translator, it can be seen which criteria they will be loyal and their translation strategies will be underlined. On the other hand we will examine some technical process like as how cultural motifs and proverbs, locution transmitted to another culture.

By this works we will determine Ali Nihad and Halit Ziya Uşaklıgil translated the story by a word for word translation or summarizing translation. Both of the text translated by these two Turkish translator will be compared to original text of Daudet.

Keywords: Ali Nihad, Halid Ziya Uşaklıgil, Alphonse Daudet, Short Story, Literary Translation

Giriş

XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla yoğunlaşan çeviri faaliyetleri ve taklitten tahkike ulaşmaya çalışan eserler ile Türk yazarlar, edebiyat vadisinde kesif bir değişimin sancısını çekmiştir. Fransız edebiyatının tesiri altında şekillenen ve insicamsız gibi görünen bu dönüşüm hamlesi, kendi içinde keşfedilmeyi bekleyen belirli paradigmlar dâhilinde cereyan eder. Çeviriler yoluyla kısa hikâyenin yeni bir edebî tür olarak ortaya çıkışı ve telif eserlerle karşılık bulması özellikle 1890 sonrasında hız kazanır. Erken dönem çeviri faaliyetleri içinde André Theuriet, Camille Flammarion, Florian, François Coppée ve Maupassant dergi sayfalarında ismine en sık rastlanan hikâyeyazarlarıdır.

Bu yazarların yanı sıra Alphonse Daudet de Türk çevirmenler tarafından sıklıkla tercih edilir. Edebî yenileşmemizin ilk ürünleri edebiyat dergilerinde görüldüğü gibi Türk okuyucusunun Alphonse Daudet ile ilk tanışması da bir edebiyat dergisinde olur. Alphonse Daudet'nin *Femmes d'Artistes*'inde yer alan "La Mentreuse", Ali Nihad'ın kaleminden ilk defa "Bir Fıkra" başlığıyla *Servet-i Fünun*'un 68. sayısında yayınlanır. Bir ay kadar sonra "Yalancı" ismiyle *Musavver Cihan*'ın 42. sayısında yer alır. Aynı hikâye iki yıl sonra Halit Ziya Uşaklıgil'in çevirisiyle *Mekteb* dergisinin 10. sayısında çıkar.

Ali Nihad'ın çevirisi "Bir Fıkra"¹, Halit Ziya Uşaklıgil'in ise "Hikâye" üst başlığı ile yayınlanır. Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil edebî çeviri esnasında göz önünde tutulması gereken ilkelere dair özgün kanaatlere sahiptir. Çevirmenlerin üsluplarını anlamak açısından çeviri hikâyelerin ilk kesitleri günümüz Türkçesini aktarılmış olup incelemenin son bölümünde hikâyelerin tamamı Fransızca aslıyla mukayese edilmiştir. Bunun sonucunda çevirmenlerin bu Fransızca hikâyeyi Türkçeye aktarırken mahalli kültüre ait öğeler üzerindeki tasarrufları ortaya konulmuştur.

I. Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil'in Edebî Çeviriye Dair Dikkatleri

Ali Nihad İzmir'de Halit Ziya Uşaklıgil'in çevresinde şekillenen edebiyat çevresindeki isimlerden biridir. İzmir'de çıkmakta olan *Hizmet* gazetesinde mensur şiirleri ve bir çeviri hikâyesi yayınlanmıştır. 1888'de Mehmed Abdurrahman'la birlikte *Şukûfedan* isimli mensur şiir ve şiirleri havi eseri yayınlanır. Yazarın hayatı ve eserleri hakkında yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Ömer Faruk Huyugüzel, Mehmet Abdurrahman ile aynı sıralarda İzmir'de idadi öğrencisi olduklarını kaydetmiştir (2000: 63-64). Dava vekili Mehmed Kamil Efendi'nin oğlu olan Mehmed Abdurrahman 1284/1868 doğumludur (Dâhiliye Nezareti Sicil-i Ahvâl Komisyonu Defterleri 143-159). Şu hâlde Ali Nihad'ın doğum tarihi de yakın yıllarda olmalıdır. Ali Nihad, İzmir matbuatında ilk eserlerini vermekle beraber 1891-1894 yılları arasında İstanbul matbuatından *Mekteb*, *Mecmua-i Lisan*, *Musavver Cihan* ve *Servet-i Fünun* gibi dergilerde Alphonse Daudet, Edmond Goncourt, André Chénier ve Maupassant'dan hikâye çevirileri yayınlamıştır. Selanik'te Yadigâr-ı Terakki Mektebiyle Leylî ve Neharî Ticaret Mektebi'nde hesap muallimliği yapmış olan Ali Nihad, bu esnada *İlm-i Hesap* isimli ders kitabını da Türkçeye aktarmıştır.

Ali Nihad çeviri romanlar yoluyla da edebiyatımızda hatırı sayılır bir yer işgal eder. Pierre Delcourt'dan *Müstantiğin Esrarı* (Le Secret du Juge d'Intruction), Alexandre Dumas'dan *Amaury yahud Helak Eden Muhabbet* (Amaury), Charles Paul de Kock'tan *Dostum Piffard* (Mon Ami Piffard et Chipolata) ve Victor Hugo'dan *Bir Mahkûmun Son Günü* (Le Dernier Jour d'un Condamné) ismiyle çevrilen eserlerin üzerinde Ali Nihad'ın ismine tesadüf edilir. 1884'te Pierre Delcourt'danyapılan çevirinin üzerinde A. Nihad (ع. ن. ا. د.) diğer eserlerin üzerinde ise Ali Nihad (ع. ن. ا. د.) imzası bulunur. Bu durum farklı kişilerin sözkonusu olabileceği şüphesini doğursa da 1886 tarihli *Amaury yahud Helak Eden Muhabbet*'in "mukaddime" kısmında,

"Asr-ı maarif-hasr-ı cenab-ı tâcdârilerinde zaafıma bakmayı sada-yı aczime sem-i itibar etmeksizin tecrübe-i kalemiye olmak üzere tercüme ve neşrettiğim Müstantiğin Esrarı nam romanın me'mulünden pek ziyade rağbet-i umumiyye mazhar olması memnuniyet-i fevkalâdesi mucip olmakla minnettar olduğum ahali-

¹ İncelemede Ali Nihad'ın *Musavver Cihan*'da yayınlanan nüshası ele alınmıştır.

i hamiyetpervere bir arz-ı teşekkür etmek üzere meşhur Alexandre Dumas'nın en müntehap âsârından olan işbu Amaury nam romanı saha-yı temaşaya vazedyorum.”

ifadeleri eserin çevirmeni hakkında şüpheye yer bırakmaz. Müteakip üç eser de 1886'da yayınlanmışken çevirmenin önsözlerde verdiği bilgilerden hareketle bu eserlerin *Amaury yahud Helak Eden Muhabbet*, *Dostum Piffard* ve *Bir Mahkûmun Son Günü* sırasıyla neşriyat sahasına çıkmış oldukları anlaşılmaktadır.

Bahse konu romanların çevirmen tarafından yazılan önsözlerinde Ali Nihad, çevireceği eserlerde “kıymet-i edebiyeye ve hüsn-i tertib” (1884: 5) ile birlikte “ibret-âmiz” (1886b: 4) olma vasıflarını aradığını kaydeder. Ali Nihad'ın *Amaury* çevirisi için kaydettiği bilgiler onun diğer eserlerine de teşmil edilebilir. Yazar, çeviri yaparken takip ettiği tarzı şöyle tarifeder:

“Fransızcaya harfiyen tercüme ederek Fransızcaya aşına olan zevata mahsus gibi bir hâle getirmedi. Onlar Fransızcasını okuyarak istifade edebilirler.

Maksat bu lisanı bilmeyenleri muhtevisi olan âsârdan istifade ettirmek olduğu için cümlelerin manalarını tagayyür etmeksizin letafetlerine halel getirmeyerek ilavesizce tercüme ettim. Fakat bu romanda argo tesmiye edilen – bir kaide tahtında bulunmadığı hesabıyla – lisanımıza nakil ve tercümesi gayr-ı kabil bir lisan bulunduğundan manalarının Victor Hugo tarafından işar olunan kısm-ı diğeri dahi muamma-yı hâl eder gibi mevkiine göre manası aranılarak tercüme olunmuştur.” (Victor Hugo 1886:1).

Halit Ziya Uşaklıgil ise Ali Nihad'ın aksine edebiyat tarihlerimizde hakkıyla yer bulmuş önemli bir isimdir. Mutavassıtîn olarak tavsif edilen edebî hareketlilik döneminde ilk eserlerini vermiş olan yazar, telif eserleri kadar çeviri eserleri ile de öne çıkar. Zeynep Kerman ve Ömer Faruk Huyugüzel'in son derece titizlikle hazırlamış oldukları bibliyografya (1996: 164-248) Uşaklıgil'in ne denli velut bir yazar ve çevirmen olduğunu ortaya koyar. İncelemeye konu edilen “Yalancı” hikâyesi *Mekteb* dergisinde yayımlandıktan sonra Uşaklıgil'in çeviri hikâyelerini bir araya toplayan *Nakil* serisinin dördüncü cildinde de (1895: 33-51) yer bulur.

1867'de dünyaya gelen Halit Ziya Uşaklıgil çok erken yaşlarda edebiyat ile tanışmıştır. Yetiştği muhitte Türk halk edebiyatına ait eserlerle muhayyilesini beslemiş (Uşaklıgil, 2014: 87-88), dönemin yenilik taraftarı yazarlarının eserlerinden de istifade etmek suretiyle (Uşaklıgil, 2014: 149) edebî zevkini geliştirmiştir. Öncelikle çeviriler aracılığıyla tanıştığı (Uşaklıgil, 2014: 152) Batı edebiyatına dair malumatını, sonraki yıllarda asıllarından okuduğu eserlerle daha da zenginleştirir. Fransızcaya yeteri kadar hâkim olduğuna kani olduktan sonra artık Türkçe roman ve hikâye okumayı bırakır, Fransızca aslından eserler okumaya başlar (Uşaklıgil, 2014: 187).

Dedesinin evinde ağabeyi Süleyman Bey'in talim ettiği özel derslerin heveskâr misafiri olan Uşaklıgil, bunlar arasında özellikle Fransızca dersleri için mecnunane bir heves duyar (Uşaklıgil, 2014: 146-147). Rüştüyenin son iki yılında aldığı Fransızcanın kendisi için yeterli olamayacağını anlaması üzerine yabancı bir okulda eğitim görmeye karar verir. August de Jaba'dan Fransızca özel ders alır, derslerinde başarı göstermesi üzerine Mechitariste rahiplerince idare edilen bir okula verilir. Bu okulda iken ikinci yabancı dil olarak İtalyanca dersleri alır (Uşaklıgil, 2014: 170-180). Halit Ziya Uşaklıgil'in Fransızcasını ilerletme ve yeni diller öğrenme iştiağı devamlı olarak zihnini meşgul eder, Fransızcanın yanı sıra İngilizce özel dersler almasına sebep olur (Uşaklıgil, 2014: 238). Öğrencilik yıllarının ardından İzmir'de Mekteb-i İdadi'de Fransızca ve Türk Edebiyatı derslerinin hocalığını yaparken bir yandan da Mahmut Esat Efendiyle birlikte Widemann isminde birinden Almanca derslerini takip eder (Uşaklıgil, 2014: 395- 396).

Halit Ziya Uşaklıgil erken yaşlarda çeviri denemelerinde bulunmuş, bunları çevresinde bulunanlara tashih ettirmiş ve bir kısmını yayınlanmak üzere dönemin edebiyat dergilerine göndermiştir. Fransızcadan yaptığı ilk çeviri denemesi henüz 14-15 yaşlarında iken Ponson de Terrail'in *Les Nuits de la Maison Dorée* isimli eseridir. (Uşaklıgil, 2014: 175). Mechitariste'de öğrenciliği devam ettiği süre zarfında Fransızca çevirilerine devam etmiş, yayınlanmak üzere İstanbul'daki edebiyat dergilerine göndermiştir (Uşaklıgil, 2014: 185,190). Uzun yıllar devam eden bu faaliyetleri esnasında Türkçeye kazandırdığı hikâyelerin bir kısmını 1894-1895 yıllarında dört cilt hâlinde *Nakil* ismi altında bir araya getirmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in Fransızcaya karşı duyduğu ilgi bu dile hâkimiyetini gittikçe artırmasını sağlar. Fransızca öğretmenliği de yapmış olan yazargerek hatıralarında gerekse kimi yazılarında yabancı dil öğreniminde ve çeviri faaliyetlerinde takip edilmesi gerek yöntemlere dair deneyimlerini aktarır. Yazara göre dil öğrenmek isteyenler yabancı dilde eserler okumalı, okuduklarının tamamını anlayamasalar da okumaya devam edip, sözlüğe dahi müracaat etmeksizin kelimeleri kullandıkları bağlamda kavramalıdır. Çeviri esnasında ise sözlük kullanılmasını bir zaruret olarak görür (Uşaklıgil, 2014: 188). Halit Ziya Uşaklıgil "sanatkârane kıymeti olan edebiyat eserleri" ile "ilmî, fennî ve fikrî" eserlerin çevrilmesi hususunda bu iki grubun farklı yaklaşımlarla ele alınması gerektiğini kaydeder.

İlk grupta yer alan eserler Türkçeye aktarılırken aslına tamamen sadık kalınmalıdır. Türkçenin söyleyiş özelliklerine aykırı olsa dahi yabancı dildeki eserin söyleyiş özellikleri korunmalıdır. Sanatkârane bir vasfı olmayan eserler ise esas konuya sadık kalacak ve bu eserlerden beklenen faydanın elde edilmesini sağlayacak şekilde çevrilmelidir. Bu eserlerin çevirisinde Türkçenin söyleyiş özellikleri korunmalıdır (Uşaklıgil, 2014: 462-463). Halit Ziya Uşaklıgil, birçok isim tarafından yapılan çevirilerin farklı yöntemlerle gerçekleştirildiğini ve kendisinin bu çeşitliliği de makul karşıladığını ifade eder. Onun itiraz ettiği husus ele alınan

metnin diline yeteri düzeyde hâkim olmayan kişilerin çeviri esnasında aslına sadık kalmayan, eksikliklerle ve dil hatalarıyla dolu olan eserlerdir (Uşaklıgil, 2014: 470).

Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil'in çeviri tarzına dair mutabık oldukları kadar ayrı düşükleri hususların olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Ali Nihad'ın gerek biyografisine ait bilgilerin son derece sınırlı olması gerekkendi kaleminden çıkmış yazılarının elde mevcut olmayışı onun hakkında kesin bir hüküm vermeye manidir. Halit Ziya Uşaklıgil'e dair malumatın çok fazla olması ve yazılarının da ulaşılabilir olması onun çeviri yöntemlerine dair görüşlerini anlamada kesin hükümlere imkân vermektedir. Müteakip bölümlerde her iki yazarın "La Mentreuse"den yapmış oldukları çevirilerinin ilk kesitleri çeviri üsluplarına örnek olması için aktarılmıştır. Alphonse Daudet'nin ilgili hikâyesi numaralandırılmamış ve kesitlere ayrılmamış bir hâlde yayınlanmıştır. Ali Nihad olay örgüsünü takip ederek hikâyeyi üç kesit hâlinde numaralandırarak çevirmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil ise bu noktada Daudet'ye sadık kalmış ve hikâyeyi bölümlendirmeden Türkçeyeaktarmıştır.

II. Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil'in Çevirilerinin Tanıtımı ve Karşılaştırmaları

, "La Mentreuse" Alphonse Daudet'nin 1874'te yayınlanan *Les Femmes d'Artistes*'inde yer alan onuncu hikâyedir. Bu hikâye 1892'de tiyatroya adapte edilmiş ve sahneye koyulmuştur (Brivois, 1895: 126). Eserde, baş harfi D ile başlayan bir ressamın tesadüf eseri bir baloda tanıştığı güzel bir kadınla birlikte geçirdiği beş yıllık mutluluğun ardından, sevgilisinin son nefesinde aldatıldığını öğrenmesi sonucunda yaşadığı hayal kırıklığını ve duyduğu öfkeyi konu edinir. Yıllardır kendini yalanlarla aldatan bir kadın karşısında gururu kırılan adam, hatıralarını nakleder.

La Mentreuse

Je n'ai aimé qu'une femme dans ma vie, nous disait un jour le peintre D... J'ai passé avec elle cinq ans de parfait bonheur, de joies tranquilles et fécondes. Je peux dire que je lui dois ma célébrité d'aujourd'hui, tellement à ses côtés le travail m'était facile, l'inspiration naturelle. Dès que je l'eus rencontrée, il me sembla qu'elle était mienne depuis toujours. Sa beauté, son caractère répondaient à tous mes rêves. Cette femme ne m'a jamais quitté; elle est morte chez moi, dans mes bras, en m'aimant... Eh bien, quand je pense à elle, c'est avec colère. Si je cherche à me la représenter telle que je l'ai vue pendant cinq ans, dans tout le rayonnement de l'amour, avec sa grande taille pliante, sa pâleur dorée, ses traits de juive d'Orient, réguliers et fins dans la bouffissure légère du visage, son parler lent, velouté comme son regard, si je cherche à donner un corps à cette vision délicieuse, c'est pour mieux lui dire: «Je te hais!...»

Elle s'appelait Clotilde. Dans la maison amie où nous nous étions rencontrés, on la connaissait sous le nom de Mme Deloche, et on la disait veuve d'un capitaine au long cours. En effet, elle paraissait avoir beaucoup voyagé. En causant, il lui arrivait de dire tout à coup: Quand j'étais à Tampico... ou bien: une fois dans la rade de Valparaiso... À part cela, rien dans son allure, dans son langage, ne sentait la vie nomade, rien ne trahissait le désordre, la précipitation des prompts départs et des brusques arrivées. Elle était Parisienne, s'habillait avec un goût parfait, sans aucuns de ces burnous, de ces sarapés excentriques qui font reconnaître les femmes d'officiers et de marins perpétuellement en tenue de voyage.

Quand je sus que je l'aimais, ma première, ma seule idée fut de la demander en mariage. Quelqu'un lui parla pour moi. Elle répondit simplement qu'elle ne se remarierait jamais. J'évitai dès lors de la revoir; et comme ma pensée était trop atteinte, trop occupée pour me permettre le moindre travail, je résolus de voyager. Je faisais mes préparatifs de départ lorsque, un matin, dans mon appartement même, parmi l'encombrement des meubles ouverts et des malles éparses, je vis à ma grande stupeur entrer Mme Deloche.

«Pourquoi partez-vous? me dit-elle doucement... Parce que vous m'aimez? Moi aussi, je vous aime... Seulement (ici sa voix trembla un peu) seulement, je suis mariée.» Et elle me raconta son histoire.

Tout un roman d'amour et d'abandon. Son mari buvait, la frappait. Ils s'étaient séparés au bout de trois ans. Sa famille, dont elle semblait très-fière, occupait une haute situation à Paris, mais depuis son mariage on ne voulait plus la recevoir. Elle était nièce du grand-rabbin. Sa sœur, veuve d'un officier supérieur, avait épousé en secondes noces le garde général de la forêt de Saint-Germain. Quant à elle, ruinée par son mari, elle avait heureusement gardé d'une éducation première complète et très-soignée des talents dont elle se faisait une ressource. Elle donnait des leçons de piano dans des maisons riches, Chaussée d'Antin, faubourg Saint Honoré, et gagnait largement sa vie...

L'histoire était touchante, mais un peu longue, pleine de ces jolies redites, de ces incidents interminables qui embroussaillent les discours féminins. Aussi mit-elle plusieurs jours à me la raconter.

Ali Nihad, bu hikâyenin ilk kesitini şu şekilde çevirmiştir:

Fıkra

“Yalancı”

“Bir gün ressam “D...” Bize diyor ki: - Ben müddet-i hayatımda yalnız bir kadın sevdim. Onunla birlikte saadet-i mükemmele, ezvâk- ı âsûdegî, huzûzât-ı bi-

nihayeden mürekkep beş sene bir hayat geçirdim. O kadın yanımda buldukça, benim için çalışmak o kadar kolay, maharet-i sanatkârane o kadar tabîi idi ki bugünkü sît ve şöhretim o kadının sayesinde diyebilirim. İlk defa olarak kendisine tesadüf ettiğim vakit ezeliyyetten beri bana ait olduğuna, yed-i hilkatin onu benim için yarattığına zahip oldum. Güzelliği, letâfeti, tabiatı, meşrebi bütün hülyalarımın tevafuk ediyordu. Yekdiğerimizden hiç ayrılmadık. İkametgâhımda kollarımın arasında beni severek terk-i hayat etti. Fakat ne zaman hatırıma gelse derhâl bir hiddet ve tehevür hissedirim. Eğer narin uzunca boyu, benzinin zerrin uçukluğu, Şark Musevi kadınlarına benzeyen muntazam, nazik zarif çehresi; mahcup, mülayim nigâhına müşabih olan ağır ağır söz söyleyişi ile beş sene esnasında, aşkın olanca şaşaaşı içinde gördüğüm gibi tasavvur eyler; o hayal-i lâtife bir vücut vermek istersem bu da maa-hazâ: - “Senden nefret ediyorum!...” demek içindir.

İsmi Clotilde idi. Birinci defa olarak yekdiğerimize tesadüf eylediğimiz hanede, kendisini Madame Deloche namı tahtında tanıyorlar; memâlik-i baîdeye icra-yı sefer eden bir kaptandan dul kaldığını da söylüyorlardı. Hakikaten pek çok seyahat etmiş gibi görünüyordu. Görüşürken: -“Tampico’da iken...” yahut: “Bir defa Valparaiso Limanında ...” dediği olurdu. Bunlardan mâ-adâhâlinde, sözlerinde hayat-ı serseriyaneye dair hiçbir şey hissedilemiyor, hiçbir şey serî-i azimetlerin, nagehâni muvasalatların telaş ve perişaniyesini ifşa etmiyordu. Tam bir Parisliydi. Son derece mükemmel bir hüsn-i tabiat ile giyiniyordu. Mütemediyen seyahat kılığındaki zabıt, gemici familyalarını teşhis ettiren o acayip burnousları asla arkasındagörmedim.

Clotilde’i sevdiğimi anladığım vakit, birinci, yegâne fikrim dest-i izdivacını talep etmek oldu. Tarafımdan birisi bunu kendisine söyledi. Hiçbir zaman evlenmeyeceği cevabını vermiş. O zamandan itibaren onu tekrar görmekten içtinap ettim. Fakat fikrim en cüzi, en ufak iştigali bile müsaade edemeyecek kadar işgal edilmiş, halel-dâr olmuş olduğumdan biraz seyahat etmeyi tasmîm ettim. Azimet tedarikâtıyla meşgul iken, bir de bir sabah, darmadağınık yol çantaları, apaçık sandıklar, öteye beriye atılmış çamaşırlarla karma karışık bir hâlde bulunan odamda, Madame Deloche’un girdiğini büyük bir veleh ve hayretlegördüm.

Yavaşca: - Niçin gidiyordunuz?... Beni sevdiğiniz için mi?... Ben de sizi seviyorum... Fakat (burada sesi biraz titriyordu) fakat evliyim.” dedi, sergüzeştini denakletti.

Aşk ile metrûkiyyetten mürekkep koskoca bir hikâye!... Zevci daima işret eder; kendisini dövermiş; üç sene sonra birbirlerinden ayrılmışlar. Mensubiyetiyle pek ziyade müftehir olduğu ailesi mühim, âli bir mevki iştigal ediyormuş. Lakin izdivacından beri artık kendisini kabul etmek istemiyorlarmış. Büyük bir zabitten dul kalan hemşiresi, Saint-Germain ormanı ser-muhafızı ile izdivaç eylemiş. Kendisine gelince, zevci olunca servetini mahvetmiş ise de, bereket versin pek mütekayyidâne, pek mükemmel bir terbiye-i ibtidaiye mahsulü olan bir takım

hüner ve marifetler bildiğinden, bunlar sayesinde bir medar-ı maişet tedarik etmiş; zengin hanelerde piyano dersleri vererek, maişet-i hayatını boş bol kazanıyormuş.

Hikaye müessir?, rikkat-engîz idi. Fakat biraz uzun, musâhabât-ı nisvâniyyeyi teşvik eden o hoş, zarif tekrarlar, bitmez tükenmez maceralar, vakalar ile memlû idi. Bu hikâyesini de ancak birkaç günde ikmal edebildi.”

Halit Ziya Uşaklıgil ilgili kesite karşılık gelecek bölümü şu şekilde çevirmiştir:

Hikâye

“Yalancı”

“Bir gün ressam D*** bize diyordu ki:

- Ömrümde yalnız bir kadın sevdim. Onunla tam beş sene bir saadet-i mükemmele ve lezâiz-i sekîne içinde yaşadım. Yanında buldukça çalışmak o kadar kolay gelir, sânihât o derece tabîî tebâdür eder idi ki bugün şu iştihârım onun sayesinde vücuda gelmiştir diyebilirim. Tarz-ı hüsnü ve hâli bütün amalimle o kadar mütevâfık idi ki ilk tesadüfümde güya öteden beri benim imiş zannettim. Bu kadın benden asla ayrılmadı; evimde kollarımın arasında, beni severek can verdi. Bununla beraber aklıma geldikçe; bu kadını, hiddet ederek düşünürüm. Onu, beş sene müddet nasıl görmüş ve tanımış isem o hâliyle, yani uzun levend kametiyle, çehresinin ısfirâr-ı zerrîniyle, Şark Yahudilerine mahsus hafifçe dolgun çehresinde ince ve zarif hudud-ı simasıyla ve nazarı kadar halâvetdar eda-yı tekellümiyyeyle gözümün önüne getirdikçe; o hayal-i latife bir vücut vermeye çalıştıkça “Sana adâvet ediyorum!” demekisterdim.

İsmi Clotilde idi. İlk defa bulduğumuz bir ahabap evinde ona Madame Deloche namı verilir, uzun seferlerle me’lûf bir gemiciden dul kalmış olduğu rivayet ediliyordu. Lakırdı esnasında birden bire mesela “Ben Tampico’da iken...” yahut “bir defa Valparaiso Limanında ...” dediği vaki olurdu. Bu istisna edilirse, halinde kalinde, bir hayat-ı serseriyaneyle delalet edecek; nagehani azimetlere, bî-vakit avdetlere mahsus perişanlıklardan, iticallerden nişan verecek bir şey görülmezdi. Tırnaklarının ucuna kadar Parisliydi. Daima seyr ü seferde bulunan gemici veya zabıt kadınlarına mahsus müşlah ve burnous kabilinden haric-i adet elbise giymez, her vakit bir zevk-i selim-i tam ile telebbüs ederdi. Ona meftun olduğuma agâh olunca ilk ve yegâne fikrim dest-i izdivacını talep etmek oldu. Birisi kendisine benden bahsetti, cevaben yalnız bir daha evlenmemek azm-i kavîsinde olduğunu söylemiş. Ondan sonra bir daha görüşmekten ihtirâz ettim. Ve fikrim onunla gayet meşgul ve teessür-yâb olduğum için hâlim küçük bir iştigale bile müsait olmadığından seyahate karar verdim. Seyahat teheyüâtıyla meşgul

olduğum bir sırada bir sabahleyin, ikametgâhımda, açılmış sandıklardan etrafa saçılmış çantalardan mürekkep kalabalık içinde, Madame Deloche'un içeriye girdiğini kemâl-i hayretle gördüm.

Tatlı bir eda ile dedi ki: - Ne için gidiyorsunuz?... Beni seviyorsunuz da onun için,öylemi?...

Ben de ben de sizi seviyorum; fakat – sesi burada biraz titredi- fakat ben müteehhilim, bunun üzerine hikâyesini nakletti. Muaşaka ve metrûkiyete dair bir masal! Kocasını içer ve onu dövermiş. Üç sene sonra ayrılmışlar. İntisabıyla mağrur görüldüğü ailesi Paris'te yüksek bir mevki iştigal ediyormuş ama izdivacından beri akrabası kendisini görmek istemezlermiş. Hahambaşının hemşirezâdesi imiş. Hemşiresi, ümerâ-yı askeriyyeden birinden dul kaldıktan sonra, Saint-Germain ormanı ser-muhafızıyla teehhül etmiş. Kendisine gelince, kocası elinde avcunda bulunanları mahvettiği için, şimdi vaktiyle görmüş olduğu mükemmel ve metin bir tahsil sayesinde elinde bulunan sanâî' kendisine bir vesile-i iştigal ittihaz etmekte imiş. Chaussée d'Antin sokağında, Saint-Honoré mahallesinde erbab-ı yesârın hanelerinde musiki dersi vererek kendisine bir maişet tedarik etmiş.

Hikâye müessir idi; fakat biraz uzun ve kadın, sözlerini karma karışık eden o bitmez tükenmez tafsiller, o hoş tekrarlarla memul olduğu için, bana tamamen nakledinceye kadar günlergeçti."

Çevirilerdeki üslup özelliklerini karşılaştırmak için eserlerin ilk paragrafları tercih edildi. Cümleleri birebir karşılaştırmak için her cümle diğer yazarın cümlesine karşılık gelecek şekilde düzenlendi. İlk cümleler Alphonse Daudet'ye, ardından gelenler Ali Nihad'a, ve sonrakiler de Halit Ziya Uşaklıgil'e aittir.

1. Je n'ai aimé qu'une femme dans ma vie, nous disait un jour le peintre D...
1. Bir gün ressam "D...." Bize diyor ki: -Ben müddet-i hayatımda yalnız bir kadınsevdim.
1. Ömrümde yalnız bir kadın sevdim.
2. J'ai passé avec elle cinq ans de parfait bonheur, de joies tranquilles et

fécondes.
2. Onunla birlikte saadet-i mükemmele, ezvâk- ı âsûdegî, huzûzât-ı bi-nihayeden mürekkep beş sene bir hayat geçirdim.
2. Onunla tam beş sene bir saadet-i mükemmele ve lezâiz-i sekîne içinde yaşadım.
3. Je peux dire que je lui dois ma célébrité d'aujourd'hui, tellement à ses côtés le travail m'était facile, l'inspiration naturelle.
3. O kadın yanımda bulduğça, benim için çalışmak o kadar kolay, maharet-i sanatkârane o kadar tabîî idi ki bugünkü sît ve şöhretim o kadının sayesinde diyebilirim.
3. Yanında bulduğça çalışmak o kadar kolay gelir, sânihât o derece tabîî tebâdür eder idi ki bugün şu iştiârım onun sayesinde vücuda gelmiştir diyebilirim.
4. Dès que je l'eus rencontrée, il me sembla qu'elle était mienne depuis

toujours.
4. İlk defa olarak kendisine tesadüf ettiğim vakit ezeliyyetten beri bana ait olduğuna, yed-i hilkatın onu benim için yarattığına zahip oldum.
4. Tarz-ı hüsnü ve hâli bütün amalimle o kadar mütevâfık idi ki ilk tesadüfümde güya öteden beri benim imiş zannettim.
5. Sa beauté, son caractère répondaient à tous mes rêves.
5. Güzelliği, letâfeti, tabiatı, meşrebi bütün hülyalarımın tevafuk ediyordu.
5.
6. Cette femme ne m'a jamais quitté; elle est morte chez moi, dans mes bras, enm'aimant...
6. Yekdiğerimizden hiç ayrılmadık. İkametgâhımda kollarımın arasında beni

severek terk-i hayat etti.
6. Bu kadın benden asla ayrılmadı; evimde kollarımın arasında, beni severek can verdi.
7. Eh bien, quand je pense à elle, c'est avec colère.
7. Fakat ne zaman hatırıma gelse derhâl bir hiddet ve tehevür hissedirim.
7. Bununla beraber aklıma geldikçe; bu kadını, hiddet ederek düşünürüm.
8. Si je cherche à me la représenter telle que je l'ai vue pendant cinq ans, dans tout le rayonnement de l'amour, avec sa grande taille pliante, sa pâleur dorée, ses traits de juive d'Orient, réguliers et fins dans la bouffissure légère du visage, son parler lent, velouté comme son regard, si je cherche à donner un corps à cette vision délicieuse, c'est pour mieux lui dire: «Je te hais!...»
8. Eğer narin uzunca boyu, benzinin zerrin uçukluğu, Şark Musevi kadınlarına benzeyen muntazam, nazik zarif çehresi; mahcup, mülayim nigâhına müşabih olan ağır ağır söz söyleyişi ile beş sene esnasında, aşkın olanca şaşaaşı içinde gördüğüm gibi tasavvur eyler; o hayal-i lâtife bir vücut vermek istersem bu da maa-hazâ: - "Senden nefret ediyorum!..." demek içindir."

8. Onu, beş sene müddet nasıl görmüş ve tanımış isem o hâliyle, yani uzun levend kametiyle, çehresinin ısfirâr-ı zerrîniyle, Şark Yahudilerine mahsus hafifçe dolgun çehresinde ince ve zarif hudud-ı simasıyla ve nazarı kadar halâvetdar eda-yı tekellümiyyeyle gözümün önüne getirdikçe; o hayal-i latife bir vücut vermeye çalıştıkça “Sana adâvet ediyorum!” demek isterdim.

Değerlendirilen paragrafta 8 cümle mevcuttur. Halit Ziya Uşaklıgil, asıl metnin birleşik yapılı olan ilk cümlelerin yan cümlecisi, “nous disait un jour le peintre D...”’yi ayrı bir cümle hâlinde metnin başlangıcında “Bir gün ressam D*** bize diyordu ki:” olarak düzenlemiştir. Beşinci cümle ise Halit Ziya Uşaklıgil’in çevirisinde atlanmıştır. Ali Nihad ise metne tamamıyla sadık kalmıştır. Şu hâlde cümle yapısı itibarıyla Ali Nihad’ın çevirisinde tamamen Fransızca aslına sadık kalınmış, Uşaklıgil’in metninde ise kimi düzenlemeler yapılmıştır.

Üslup açısından ise Ali Nihad daha sanatlı ve süslü bir üslup kullanmıştır. Selefine kıyasla daha çok tamlamaya yer vermiş, 6. ve 7. cümlelerde görüldüğü üzere daha vurgulu bir söyleyişi tercih etmiştir. Her ikisi de 4. cümlelerin aslında karşılığı olmadığı hâlde “yed-i hilkatın onu benim için yarattığına” ve “tarz-ı hüsnü ve hâli bütün amalimle o kadar mütevâfik idi ki” ifadeleri ile hikâyeyi kendi tasarruflarıyla zenginleştirmek istemiştir. Daudet’in yan cümleciklerle kurduğu sıralı bir cümle olan 8. cümle yazarın bizzat süslü bir üslubu tercih ettiği kısımdır. Gerek Ali Nihad’ın gerekse de Halit Ziya Uşaklıgil’in bu cümleyi Türkçeye aktarırken yan cümleler açısından şahsi tasarruflarda buldukları; fakat aynı zamanda yazarın üslubuna yakın bir söyleyişi yakalamaya çalıştıkları anlaşılıyor.

Sonuç

Bu yazı, Alphonse Daudet’in Türk edebiyatına çevrilen ilk hikâyesi olan “La Mesnenteuse”ü tanıtmayı amaç edinmiştir. İlgili hikâyeyi Türkçeye aktaran Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil’in çeviri üzerine görüşleri genel hatlarıyla aktarılmıştır. Her iki yazar da edebî eserin aslına sadık kalınması gerektiğini dile getirmiştir. Ali Nihad çevirmenin Türkçe’nin söyleyiş özelliklerine uygun bir üslup takınması gerektiği fikrindedir. Uşaklıgil ise bir sanatsal eserin üslubunun olduğu gibi aktarılmasından yanadır. Türkçenin söyleyiş özelliklerine aykırı da olsa asıl metnin söyleyiş özellikleri göz önünde tutulmalıdır. Çeviri metinlere bakıldığında her iki ismin de teorik yaklaşımlarının pratikte de karşılık bulduğu görülmüştür. Ali Nihad devrin edebiyat diline uygun olarak tamlamalarla kurulu süslü bir üslubu ortaya

koymuştur. Uşaklıgil de eserin esas havasına uygun bir üslup sergilerken diğer çeviri metnine kıyasla daha sade bir söyleyişi tercih etmiştir.

Kaynakça

BRIVOIS, Jules (1895). *Essai de Bibliographie Des Oeuvres de M. Alphonse Daudet*, Paris: Libraririe L. Conquet

DAUDET, Alphonse. *Musavver Cihan*, “Bir Fıkra/Yalancı”, 11 Temmuz 1308/30 Haziran 1892, C.2, Nr.42, s.330-332

DAUDET, Alphonse. *Mekteb*, “Hikâye/Yalancı”, 5 Mayıs 1310/17 Mayıs 1894, S.1, Nr.10, s.465-469

DAUDET, Alphonse (1874). *Les Femmes d'Artistes*, Paris: Alphonse Lemerre

DELCOURT, Pierre (1884). *Müstantiğ'in Esrarı*, (çev. Ali Nihad), İstanbul: Mahmud Bey Matbaası

DUMAS, Alexandre (1886). *Amaury yahud Helak Eden Muhabbet*, (çev. Ali Nihad), İstanbul: Mahmud Bey Matbaası

HUGO, Victor (1886). *Bir Mahkûmun Son Günü*, (çev. Ali Nihad), İstanbul: Mihran Matbaası

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1996). *İzmir'in Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

KERMAN, Zeynep, HUYUGÜZEL, Ömer Faruk ()

PAUL de KOCK, Charles (186). *Dostum Piffard*, (çev. Ali Nihad), İstanbul: Mihran Matbaası

UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2014). *Kırk Yıl*, (haz. Nur Özmel Akın), İstanbul: Özgür Yayınları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri 143-159